

Dhea Sultan Yusuf. Concept in synergetic determinism

The author of the article is the successor and the follower of his scientific supervisor prof. A. Zelenko. He accepts the thesis of the paradigmatic character of the evolution of linguistics and concentrates on the synergistic determinism as one of the trends of cognitive linguistics. In his research the author uses prof. A. Zelenko's synergistic terminology and methods of analysis, in particular, the notions of the world image, concept, lexeme, sememe, seme.

Key words: paradigm, cognitive linguistics, synergistic determinism, concept, conceptual analysis.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Зеленько А. С.

Н. П. Книщенко (Харків)

УДК 811.161.2.'373.46;625

**ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК НЕОФІЦІЙНИЙ ТЕРМІН
МОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ ДОРОЖНЬО-БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ**

Поряд із пильною увагою науковців до вивчення теоретичних основ термінознавства чимало дослідників опікується проблемами нормативності галузевих термінологій. Загальні проблеми унормування української технічної термінології порушували у своїх роботах відомі науковці: М. Гінзбург, Т. Кияк, І. Кочан, Г. Мацюк, Г. Наконечна, Т. Панько, Л. Полюга, Л. Симоненко та ін. Лінгвістичним аналізом й уніфікацією науково-технічних термінів різних галузей людської діяльності займалися М. Годована (геологічна), О. Колган (гірнична), В. Марченко (будівництво), Н. Нікуліна (автомобілебудування), Н. Овчаренко (мінералогія) та ін.

Без осмислення завдань, що ставить перед собою термінознавство сьогодні, неможливе повноцінне дослідження будь-якої терміносистеми сучасної української мови. Одним із основних завдань термінознавства, а відповідно і нашої розвідки, вважаємо класифікацію спеціальної лексики (терміни, професіоналізми). Актуальність статті зумовлена тим, що висвітлення цих питань сприятиме чіткому окресленню термінологічного апарату під час дослідження української дорожньо-будівельної термінології (УДБТ) і методики вивчення відповідних термінологічних одиниць.

Чимало мовознавців запевняють, що за семантичним значенням слід розмежовувати терміни та нетерміни. Термінологи останнім часом доволі чітко виявляють тенденцію до використання слів „термін”, „номен”, „прототермін”, „терміноід”, „передтермін”, „квазітермін”, „професіоналізм”, „професійний жаргонізм” для позначення наукових і

спеціальних понять [Гринев-Гриневиц 2008: 47]. Це питання й дотепер вважають дискусійним, тому що „переходи мовних одиниць з одного класу до іншого мало помітні, що значною мірою ускладнює однозначне розв'язання проблеми класифікації спеціальної лексики” [Павлова 2008: 50]. Зазначене зумовлює необхідність більш детального його розгляду в межах вивчення технічних термінологій, адже, як засвідчує аналіз лексики цих галузей, без його вирішення є неможливим чітке структурування корпусу відповідної термінології.

Уточнити поняття „термін”, „професіоналізм” необхідно через суперечливі визначення, що існують у науці сьогодні. Окремих наукових розвідок, у яких би висвітлювалися питання визначення межі між поданими поняттями, мало. Але дослідники одностайні в тому, що термінологічному статусу в широкому значенні цього слова („пов'язаний із системою спеціальних понять”) відповідають одиниці вказаних номінативних класів.

Чимало науковців, зокрема С. Вільчинський, Б. Головін, В. Даниленко, К. Діброва, В. Лопатін, Л. Ступін, С. Шелов, описували терміни, протиставляючи їх нетермінологічній лексиці. Так, В. Даниленко зазначає, що „будь-який термін є словом. Але не будь-яке слово – термін” [Даниленко 1986: 165]. Л. Ступін і К. Діброва наголошують на тому, що значення терміна пов'язане з поняттям. *Слова-нетерміни* характеризуються тим, що для них факт мовлення практично завжди передує факту мови. Отже, існування слова передує його сутності. У разі введення в обіг наукового терміна побудова дефініції зазвичай передує використанню терміна в текстах, де він набуває лексичного поняття й значущості. Сутність терміна, таким чином, передує його існуванню [Ступін 1987: 190 – 191].

Укладачі ДСТУ 3966-2000 пропонують власний погляд на вимоги до термінів. Зокрема в документі зазначено, що термін оцінюють на відповідність вимогам щодо його здатності виконувати свої функції. Проте вимоги до терміна можуть суперечити одна одній, а кожна з них забезпечує здебільшого лише одну функцію терміна. Тому термін розглядають усебічно для того, щоб визначити, які вимоги до нього – важливіші: однозначна відповідність терміна поняттю; відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю; системність; раціональна стислість; словотворча (дериваційна) здатність; мовна правильність [ДСТУ 3966-2000: 18].

Аналіз наявних визначень, властивостей і вимог до терміна дозволяє взяти за робоче для нашого дослідження визначення, запропоноване Л. Симоненко. Термін – це „слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі з науки, техніки, мистецтва, основними ознаками якого є системність, відповідність позначуваному поняттю, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, тобто термінології певної галузі знань, стислість,

стилістична нейтральність, точність, висока інформативність” [Симоненко 2007: 21].

З термінами лінгвісти традиційно об’єднують в один розряд спеціальної лексики *професіоналізми*. Деякий час уважали, що професійна лексика – це лексика, що розвинулася й досягла розвитку в період ремісничого виробництва. Тепер лінгвісти визначають професійні слова як назви понять певної галузі виробництва, що за межами певного професійного середовища не завжди зрозумілі нефахівцям або не становлять інтересу.

Як зазначає С. Шелов у статті „Термінологія, професійна лексика і професіоналізми”, вирішальним у співвідношенні „терміни – професіоналізми” видається фактор „офіційності”, „узаконоленості” перших і „неофіційності” („напівофіційності”), „неузаконоленості” інших. Російський мовознавець виділяє такі особливості цього шару лексики: 1) більша чи менша неунормованість уживання слова чи словосполучення в певному значенні; 2) функціонально-стильова обмеженість уживання; 3) наявність емоційно-експресивних конотацій. Виходячи з цього, автор виділяє „опозицію” між термінами та професіоналізмами й вважає правдоподібною гіпотезу про те, що професійна лексика є частиною професійного просторіччя. Найчіткіше, на думку дослідника, взаємодію між терміном і професіоналізмом можна простежити, коли вони постають як синонімічна пара. Коли термінологічний еквівалент для професіоналізма відсутній, є вірогідність того, що перший стане терміном. Отже, межі між термінологією та професійною лексикою дуже рухливі й невизначені [Ярмолюк 2012: 76 – 77, 82 – 84].

Слушність такого погляду підтверджуємо результатами спостережень над професійною лексикою дорожнього будівництва (ДБ). Так, серед спеціалістів із будівництва мостових споруд побутує професійне словосполучення „плаваючий фундамент”. Воно виникло завдяки вживанню слова загальнонародної мови *плаваючий* у специфічному значенні. *Плаваючий фундамент* у мовленні спеціалістів цієї галузі – нестійкий, здатний до руйнування фундамент. Не виключають фахівці того факту, що незабаром це словосполучення ввійде до термінологічної лексики, оскільки, наприклад, наукові працівники й професорсько-викладацький склад дорожньобудівельного факультету Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (ХНАДУ) активно вживають цей професіоналізм на заняттях, надаючи йому чіткої дефініції.

Варто зазначити й ту особливість професіоналізмів, що, на відміну від системних термінів, вони обмежені територією й колективом. Отже, ідеться про відмінності між термінами й професіоналізмами на регіональному рівні чи в межах певного колективу галузевих фахівців [Крыжановская 1987: 35]. Схожість професіоналізмів і термінів як мовних одиниць полягає у належності їх до складу галузевої лексики.

Також безперечним є те, що і терміни, і професіоналізми обслуговують чітко окреслену галузь знань [Покровська 1991: 77].

На думку І. Ковтун, слова-професіоналізми розпізнають за тими ж ознаками, що й терміноодиниці, але з підкресленням їхньої невідповідності тим основним критеріям, що їх висувають до термінів [Ковтун 2010: 65].

У цьому плані ілюстративними можуть бути такі професіоналізми зі сфери ДБ та їх визначення: „зимник” – дорога, що прокладається взимку, зазвичай, річищем замерзлих річок і болотистими місцями; „зимовий асфальт” – жартівлива характеристика зимового стану доріг, коли всі вибоїни та ями „відремонтовані” укоченим снігом; „здавання землі” – здавання замовнику побудованого готового земляного полотна під укладання асфальту, а також „чорнуха” (асфальт), „возило” (конвеєр), „канюк” (асфальтоукладальник), „півник” (трактор з причепом), „плашка” (ростверк) та ін.

Отже, професіоналізми становлять один із фрагментів спеціальної лексики в межах певної термінології, відрізняючись від власне термінів специфікою їх уживання й поширення, а також наявністю емоційно-експресивних конотацій [Гринев-Гриневиц 2008: 45].

Зважаючи на те, що лише терміни є тими одиницями, які в їхньому лексичному значенні фіксують чітко визначене поняття про фрагмент науково пізаної об'єктивної дійсності, є всі підстави саме їх уважати основним предметом вивчення в межах дослідження будь-якої термінологічної системи (ТС) як упорядкованої сукупності термінів. Водночас у межах дослідження галузевих термінологій можна розглядати й професіоналізми, оскільки вони на конкретному етапі мають шанс стати термінами.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому докладному вивченні походження професіоналізмів дорожнього будівництва, а також укладанні короткого словника професійної лексики цієї галузі.

Література

- Гринев-Гриневиц 2008** – Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Академия, 2008.– 304 с.; **Даниленко 1986** – Даниленко В. П. Современные проблемы русской терминологии : сб. ст. / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1986; **ДСТУ 3966-2000** – Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966-2000. – Чинний від 01.01.01. – К. : Держспоживстандарт України, 2000. – 32 с.; **Ковтун 2010** – Ковтун І. І. Терміни та професіоналізми у правоохоронній сфері / І. І. Ковтун // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. ХНПУ. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2010. – Вип. 29. – С. 64 – 72; **Крыжановская 1987** – Крыжановская А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии / А. В. Крыжановская, Л. А. Симоненко. – Киев : Наук. думка, 1987. – 163 с.; **Павлова 2008** –

Павлова О. І. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики) / О. І. Павлова // Вісн. Нац. ун-ту „Львівська політехніка”: Сер. „Проблеми української термінології”. – 2008. – № 620. – С. 49–54; **Покровська 1991** – Покровська О. А. Про деякі особливості професійного терміновживання (на матеріалі галузі громадського харчування) / О. А. Покровська // Теория и прагматика терминологической лексики : тез. докл. Респ. науч.-метод. конф. – К. : УМК ВО, 1991. – С. 76–78; **Симоненко 2007** – Симоненко Л. О. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 21–25; **Ступин 1987** – Ступин Л. П. Онтологические и гносеологические аспекты научной терминологии / Л. П. Ступин, К. Ю. Диброва // Словообразовательная номинация в терминотемах и норме. – Владивосток : ДВО АН СССР, 1987. – С. 188–196; **Ярмолюк 2012** – Ярмолюк Б. Валюнтаризм у термінології / Б. І. Ярмолюк, Є. В. Кобилянський, Ю. Л. Іщук, Й. А. Любінін // Проблеми української термінології : зб. наук. пр. – Л. : НУ „Львівська політехніка”, 2012. – С. 6–9.

Книшенко Н. П. Професіоналізм як неофіційний термін мовлення фахівців дорожньо-будівельної галузі

Незважаючи на те, що на сьогодні в україністиці з'явилося багато ґрунтовних теоретичних праць, присвячених дослідженню актуальних для термінознавства питань, і ще більше студій, метою яких є опис на певній теоретико-методичній основі різних термінологій, усе ж деякі теоретичні питання потребують спеціального розгляду, оскільки їх висвітлення сприятиме чіткому окресленню термінологічного апарату під час дослідження дорожньо-будівельної термінології та методики вивчення відповідних термінологічних одиниць.

У статті розглянуто професіоналізми галузі дорожнього будівництва. Уточнено поняття „термін”, „професіоналізм” у зв'язку із суперечливими визначеннями, що існують у науці сьогодні. Доведено, що слова „термін”, „професіоналізм”, якими найчастіше називають лексичні одиниці, що, на думку деяких науковців, мають бути залученими до розгляду в межах термінологічних досліджень, позначають відмінні за їхніми властивостями й ознаками спеціальні лексеми.

Ключові слова: ДБ – дорожнє будівництво, професійна лексика, професіоналізм, термін, термінологія, УДБТ – українська дорожньо-будівельна термінологія, ТС – термінологічна система.

Кнышенко Н. П. Профессионализм как неофициальный термин языка специалистов дорожно-строительной отрасли

Несмотря на то, что сегодня в украинистике появилось много основательных теоретических трудов, посвященных исследованию

актуальных для терминоведения вопросов, и еще больше студий, целью которых является описание на определенной теоретико-методической основе различных терминологий, все же некоторые теоретические вопросы требуют специального рассмотрения, поскольку их освещение будет способствовать четкому очерчиванию терминологического аппарата при исследовании дорожно-строительной терминологии и методики изучения соответствующих терминологических единиц.

В статье рассмотрены профессионализмы отрасли дорожного строительства. Уточнены понятия „термин”, „профессионализм” в связи со спорными определениями, существующими в науке сегодня. Доказано, что слова „термин”, „профессионализм”, наиболее часто называющие сегодня лексические единицы, которые, по мнению некоторых ученых, должны использоваться при рассмотрении в рамках терминологических исследований, обозначают отличающиеся по их свойствам и признакам специальные лексемы.

Ключевые слова: ДС – дорожное строительство, профессиональная лексика, профессионализм, термин, терминология, УДСТ – украинская дорожно-строительная терминология, ТС – терминологическая система.

Knysenko N. P. The Industry Word as an Unofficial Term of the Language of Specialists Working in the Road-Building Industry

One of the main tasks of the modern science of terminology can be considered studying industry terminological systems as a fragment of a general scientific term system, which is substantiated by necessity of providing all spheres of the Ukrainian society life with language tools, enabling regular professional communication and makes for development of certain industries.

In spite of the fact that nowadays in Ukrainian Studies there appeared a lot of fundamental theoretical researches devoted to studying urgent problems of the science of terminology and even more works aimed at describing various terminologies using a certain theoretical and methodological basis, yet, there are all reasons to state that some theoretical problems require special consideration for their highlighting will provide for clear determination of nomenclature at studying the road-building terminology and methods of studying corresponding terminological items.

Industry words of the road-building industry have been considered. Industry words make one of the fragments of special vocabulary within a certain terminology different from the actual terms by the specificity of its use and distribution, and the presence of emotionally expressive connotations.

The notions „term” and „industry word” have been clarified taking into account arguable definitions existing in linguistics at present. The terms „term” and „industry word” most frequently used nowadays to nominate lexical formatives that, in opinion of some scientists, should be taken into consideration in the frame of terminological research, have been proved to denote special lexical items different in their characteristics and features.

Key words: RB – road-building, industry words, term, terminology, URBT – Ukrainian road-building terminology, TS – term system.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Должикова Т. І.

К. І. Мізін (Кременчук)

УДК 81'364:81'255.4:811.111

**СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
АНГЛІЙСЬКИХ І НІМЕЦЬКИХ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНИХ
СТАЛИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ**

Концепти чоловік і жінка є базовими для гендерної лінгвістики, відносно нового лінгвістичного напрямку на пострадянському просторі. Гендерні дослідження започаткували в 70-х роках ХХ століття британські й американські лінгвісти, передусім А. Годдард, Дж. Лакофф, Дж. Мілс, Л. Паттерсон, Д. Спендер [Goddard 2000; Lakoff 1987; Mills 1989; Spender 1980]. Протягом останніх 20 років гендерну проблематику активно досліджують також у вітчизняному мовознавстві [Див., напр.: Бессонова 2002; Горошко 2003; Синельникова 2001].

Цілком закономірно, що за останнє десятиліття з'явилося чимало праць, присвячених гендерній семантиці у фразеології різних мов [Архангельська 2007; Георгиева 2005; Коваль 2007 та ін.]. У цих розвідках проаналізовано гендерно марковані фразеологічні одиниці (ФО), якісне й кількісне зіставлення яких дає змогу виявити в досліджуваних фрагментах відповідних мовних картин світу спільне й відмінне в концептах ЧОЛОВІК і ЖІНКА. Це, своєю чергою, дозволяє з'ясувати, які характеристики є більш властивими для осіб чоловічої та жіночої статі у зіставлюваних мовних культурах.

Утім, гендерна проблематика в лінгвістиці є на сьогодні ще мало дослідженою, оскільки гендерні ознаки мовної картини світу тієї чи тієї лінгвокультури не завжди очевидні. Водночас перехід мовознавства до нової наукової парадигми, для якої визначальними є людський чинник і особистість мовця як такого, зобов'язує мовознавців розширювати їхні погляди на поліфункціональність засобів мови у світлі гендерного феномену. Гендерні ознаки в перспективі можуть посісти одне з визначальних місць у фразеологічних словниках і у словниках паремій. Окрім того, це важливо для розуміння механізмів функціонування мови як суспільного явища. Зазначені проблеми визначають актуальність пропонованої розвідки, метою якої є встановлення специфіки перекладу українською мовою англійських і німецьких гендерно маркованих сталих словосполучень.